

ՎՐԹԱՆԵՍ ՔԵՐԹՈՂ

ՊԱՏԿԵՐԱՄԱՐՏՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ
(գրաբար, աշխարհաբար)

Հայ կերպարվեստի պատմության վաղ շրջանի կարևորագույն բնագրերից է Վրթանես Քերթողի (նշանավոր վարդապետ, 604-607 թթ. Հայոց կաթողիկոսական տեղապահ) «ՅԱՂԱԳՍ ՊԱՏԿԵՐԱՄԱՐՏԻՑ» գործը: Միրարփի Տեր-Ներսեսյանն այն անվանում է «պատկերամարտների դեմ որևէ լեզվով գրված ամենահին գրությունը» (տե՛ս Ս. Տեր-Ներսեսյան, Հայ արվեստը միջնադարում, Երևան, 1975, էջ 7): Բնույթով հակաճառություն լինելով, երկը նաև ուշագրավ տեղեկություններ է պարունակում վաղ միջնադարյան հայկական եկեղեցիների պատկերազարդման, որմնանկարներում տեղ գտած թեմաների, անգամ՝ ակներկի ձևով՝ հեթանոսական մեծաներում եղած երբեմնի պատկերների մասին:

Ներկայացնում ենք գրաբարով և աշխարհաբարով:

ՎՐԹԱՆԵՍ ՔԵՐԹՈՂ

ՅԱՂԱԳՍ ՊԱՏԿԵՐԱՄԱՐՏԻՑ

1 Ի կենսաբեր լուսոյն զարդարին ամենայն արարածք, եւ ի ճառագայթ նորա նորոզ պայծառացեալ բերկրին երկինք եւ երկիր, քանզի լոյսն ճշմարտութեան ելից լուսով զամենայն տիեզերս, փարատեաց զմեզ խաւարային ի ստուերամած եւ թանձրացեալ սրտից եւ լցաւ աշխարհ Աստուածածանաւթ վարդապետութեամբ: 2 Իսկ մթաւորական ուսմանն խորհաւորք, որք շրջին յաղջամուղջ խաւար ընդվայրածք շաղեալք՝ սասանեն, զանհեթեթս պատրեն զմիտս անմեղաց եւ մուծանեն հերձուածս յեկեղեցի: 3 Ոչ է արժան, ասեն, նկարս եւ պատկերս յեկեղեցիս առնել. եւ բերեն վկայութիւն ի Հնոց կտակարանաց, զոր վասն հեթանոսաց կռապաշտութեան էր ասացեալ, վասնորոյ եւ ամբաստան լինէին մարգարէքն: 4 Բայց մերս ոչ նմանի նոցա, որ յաղագս Քրիստոսի եւ ընտրելոց իւրոց: 5 Եւ ոչ եթէ ի բանից ճարտարութենէ, այլ Գրոց վկայութեամբ ասասցուք, որպէս եւ պատմիչք պատուիրանացն ուսուցին մեզ ստուգապէս :

6 Քանզի զպատկերացն արինակ նախ Սովսէս արար ի խորանին հրամանաւն Աստուծոյ: 7 Բ՛ քերովբէս ոսկիս, ճախարակեայս, թելաւորս, մարդակերպս ի վերայ քաւութեանն, յորոյ միջոյ խաւսէր Տէրն տերանց, զոր եւ առաքեալ ի վկայութիւն հաստատէ՝ քերովբէքն փառաց, որք հովանի ունէին ի վերայ քաւութեանն, որ ի մեծի խորհրդոյ արինակ: 8 Նոյնպէս եւ զվարագոյրն, զոր Տէրն ասաց առնել նարաւտով, նկարուք ի պէսպէս յարինուածեալ զարդիւք, որ է բեհեզ եւ ծիրանի, կարմիր եւ կապուտակ. ոչ ապաքէն դեղք էին երանգք նկարուց վարագորին, եւ նկարք վարագորին՝ քերաւբէքս: 9 Այնպէս եւ Սողոմոն արար ի Տաճարին քերովբէս ի կիպարիս փայտէ եւ պատեաց ոսկով եւ ոչ միայն որ ի դարբիրն էին քերաւբէք այլ ի յորմսն եւ ի դրունս եւ ի սեամս քերաւբէքն այլ եւ յորմսն. շուրջանակի գրեաց գրչաւ քերաւբէս եւ արմաւենիս եւ թռուցեալ թիթեղունս, եւ ոչ խստեաց Աստուած այլ կոչեաց Տաճար անուան իւրոյ: 10 Եւ հոգեկիր մարգարէն

Եզեկիէլ, տեսիլն զոր ետես, ոչ իբրեւ զայլ ոք ի մարգարէիցն եւ կամ պատգամախաւսաւք, այլ աստուածատես գուշակմամբ բարբառեալ՝ ասէր. 11 Եղ զիս Տէր ի վերայ լերին միոյ՝ բարձոյ յոյժ, եւ ի վերայ նորա իբրեւ զշինուած քաղաքի, եւ տարաւ զիս ի ներքս, եւ տեսի ի նմա Տաճար եւ այր մի ի նմա ահեղ եւ զարմանալի, եւ փայլատակունք հատանէին ի նմանէ իբրեւ ի պղնձոյ, եւ կայր ի վերայ դրանն եւ ի ձեռին իւրում ունէր լար շինողաց եւ ձաւղ չափոյ եւ ասէ ցիս. «Որդի մարդոյ տես եւ ի միտ առ զամենայն ինչ, որ ի սմա է, զի վասն ցուցանելոյ քեզ եկի այսր»: 12 Եւ տեսի զտաճարն նկարեալ շուրջանակի ներքոյ եւ արտաքոյ քերովքէք եւ արմաւենիք ի յատակէն մինչեւ ցվերնայարկն, եւ ոչ միայն Տաճարն էր նկարեալ, այլեւ պատշգամքն, եւ դրունք եւ սեղանն Տեառն: 13 Եւ էին քերովքէքն մարդակերպք երկու երկու ամենէքին եւ արմաւենի ի մէջ երկոցունց, որ է մեծի սքանչելեաց նորա ցոյց :

14 Արդ, զի՞նչ ասիցես յաղագս սորա, ով մարդ, որ հիւանդ ես մտաւք, զի վասն Մովսէսի եւ Սողոմոնի յարիւնուածոյն եւ քերաւքէիցն ասացեր, թէ ձեռագործք են, իսկ զսա զի՞նչ համարիցես, զոր Աստուծոյ իւրոյ է ցուցեալ: 15 Ահա յայտ եղեւ, զի որ յառաջնոցն պատկերք էին, ի պատիւ եւ ի սպասաւորութիւն երկրպագութեան փառաց Աստուածութեան: 16 Այս ի Հնոց գրոց ասացեալ: 17 Իսկ ի Նորոց կտակարանաց ասէ Պաւլոսն ցԱթենացիսն. 18 Շրջեալ եւ տեսեալ զպաշտամունս ձեր՝ զտի բագին մի, յորում գրեալ էր. «Անծանաւթի Աստուծոյ». զոր դուք յանծանաւթ պաշտէք, եւ զնոյն պատմեմ ձեզ : 19 Մի՞ թէ Աստուած էր բագինն. բայց զի յանուն Աստուծոյ պատուէին, զնոյն եւ Պաւլոս վկայեաց: 20 Եւ մեք ոչ եթէ ճշմարիտ Աստուած ասեմք զպատկերս եւ զնկարս, այլ յանուն Աստուծոյ նկարեմք որպէս երեւեցան, զոր Եսայի ասէ զծնանելն, Երեմիա՝ զընդ մարդկան շրջելն, եւ Դաւիթ՝ զչարչարանացն եւ զթաղմանն, եւ Եզեկիէլ եւ Ովսէլ՝ զՅարութենէն, Դանիէլ եւ Զաքարիա՝ զերկրորդ զալստենէն, Նաւում եւ Մաղաքիա՝ զդատաստանէն, քանզի նոքա նշանակաւ պատմեցին մեզ եւ է որ եղեւ եւ է որ լինելոց է, եւ մեք զնոյն նկարեմք, զոր ի Գիրսն գրեալ է, զի եւ զիրն դեղ է եւ նիւթք պատկերաց: 21 Նաեւ վարդապետք եկեղեցոյ յիշատակէն յաղագս պատկերաց, որպէս Յոհանէս Կոստանդնուպոլսի Եպիսկոպոս յայն ճառի, որ ասէ առ լուսաւորեալսն, մի փոքր յառաջ մատուցեալ ասէ. «Զորարիւնակ պատկերք պղնձիք թագաւորականք անշունչք են եւ անզգայք, որ փախչին ի նոսա մարդիկ ապրեցուցանեն ոչ զի պղինձն է, այլ վասն զի թագաւորաց է»: 22 Եւ դու ըստ այնմ արիւնակի իմացիր, ով հերետիկոսդ: 23 Եւ դարձեալ յայն ճառի, որ ասէ. «Ոչ է պարտ անցանել զաստուածային գրով. ապա, ասէ, ոչ տեսանէք ի թագաւորական պատկերսն, զի ի վեր անդ կայ պատկերն եւ ըզթագաւորին զիր ունի գրեալ եւ ի խոնարհ խարսխին գրեալ են թագաւորին նահատակութիւնք, յաղթութիւնք, իրաց ուղղութիւնք. նոյնպէս եւ ի մաշկսն է տեսանել թագաւորական պատկերն ի վերայ եւ ի ստորեն առաքիւնութիւնք, յաղթութիւնքն ամենայն»:

24 Կամ զի՞նչ արդեաւք ասիցես զպատկերն Տեառն, զոր Անան՝ հաւատարիմ թագաւորին Արգարու, նկարեաց յանդիման Քրիստոսի, տեսութեամբ իսկ. զոր եւ այժմ ասեն զոլ ի մեծ եկեղեցւոջն Ուռհայի:

25 Եւ Մելեքիանոս եպիսկոպոս ասէ. «Զորարիւնակ թագաւորի ի բացեայ եղելոյ պատկերն նորա լնու գտելի թագաւորին, եւ երկրպագանեն իշխանք եւ զտանս ամսոյ կատարեն. պետք հանդիպին եւ ռամիկք երկիրպագանեն ոչ ի տախտակն հայելով, այլ ի պատկեր թագաւորին, ոչ ի բնութիւն հային, այլ որ ի գրովն տպաւորեալ է. եւ եթէ մահկանացու թագաւորի պատկեր այնքան զաւրանայ, որչափ եւս առաւել անմահի թագաւորին կերպարան եւ պատկերն»: 26 Այդպէս իմա զոր ասենս, զի եւ սոքա վարդապետք էին եկեղեցոյ, եւ թէ զսոցա զիրս կամիս ուսանել՝ զնոյն

պատմեն: 27 Այսպէս եւ սուրբն Գրիգոր Հայոց Լուսաւորիչն ասէ յաղաթսն իւրում. « Փոխանակ դրաւշելոցն փայտից գլխաչն իւր կանգնեաց ի մէջ տիեզերաց, եւ զի սովոր էին մարդիկ երկրպագանել պատկերացն մեռելոց, եղաւ ինքն մեռեալ պատկեր ի վերայ Խաչին, մեռաւ եւ անշնչացաւ, զի հաստատեցեն խաչին փայտի երկիրպագանել եւ որ ի վերայ նորա պատկերն եւ մարդադէմն իցէ, զի զպատկերագործսն եւ զպատկերասէրսն եւ զպատկերապաշտսն յիւր պատկեր աստուածութեանն հնազանդեցուցէ»: 28 Արդ եթէ մերոցս բանից ոչ հաւատայք, զգիրս պարտ է քննել եւ ի վերայ հասանել. բայց դուք ի գրոց այնչափ հեռի էք, որպէս երկինք՝ յերկրէ:

29 Բազում եւ այլ վկայութիւնք են ի Գրոց Սրբոց, քանզի ամենայն ինչ տեսանելի է, որ միտս ունին, զի ականջք լսեն, եւ միտք իմանան, եւ առանց մտաց աչաց մարմնոյ աչք կուրացեալ գտանին: 30 Բայց զարմանք մի այս է, որ զպատգամսն ընդունիք եւ զիշխանն հալածէք, նշանին երկիրպագանէք եւ ի թագաւորն քարածիգ լինիք, զխաչն պատուէք եւ զԽաչելեալն թշնամանէք:

31 Այսպէս Մանիքեցիքն եւ Մարկիոնացիքն առ աշաւք համարին զճշմարտութեամբ մարմնանալ Փրկչին, եւ յորժամ տեսանեն զպատկերս՝ զժողմնին զայրագնեալք եւ մատուցեալք թշնամանեն:

32 Զի թէ մեր չիցէ տեսեալ զմարգարէսն, տեսեալ է եւ քննեալ, զի նորա վասն կռապաշտութեանն աղաղակէին ըստ այնմ, թէ կուռք հեթանոսաց դէր են *, բայց ոչ ուրեք գտանեմք գրեալ, եթէ պատկերք եկեղեցոյ կամ քրիստոնէից ասեն դէրք, այլ զկոռցն ամբաստան լինին մարգարէքն :

33 Նաեւ յեկեղեցական պատմութեանն ասէ, զոր Եւսեբի ժամանակագրի հաստատեալ էի եւալթերորդ դպրութեանն ի եաւթն եւ տասներորդ ճառին, վասն սքանչելի նշանացն, որ եղեն, ասէ, ի Պեննաղայ ի քաղաքի մեծամեծ գործոցն վասն Փրկչին մերոյ: 34 «Այլ քանզի զայս քաղաք յիշեցաք մեք, ասէ, ոչ է արժան անցանել զտորա պատմութեամբ, զի արժանի է սա յիշատակաց այնոցիկ, որ գայցեն զկնի մեր վասն կնոջն տեռատեսի, որոյ բղիսումն արեան խաղացեալ ելաներ, զոր ուսաք մեք ի սուրբ Աւետարանէն, որ բժշկեցաւ ի ցաւոց անտի ի Փրկչն մերմէ յայնմ քաղաքի, որ ասեն, թէ էր նա, եւ տուն նորա յայտնի է անդէն ի քաղաքին եւ շնորհք ողորմութեանն, որ եղեն ի կինն՝ նշան սքանչելեացն Աստուծոյ, զի առաջի դրաց տանն նորա կայ ի վերայ բարձր վիմի պատկեր պղնձի կնոջ մարդոյ իջեալ ի ծունգս իւր եւ սփռեալ զձեռս իւր առաջի իւր՝ աղաչէ ըստ նորա նմանութեան, եւ ընդդէմ նորուն կայ դարձեալ պատկեր պղնձի առն մարդոյ, որ կանգնեալ է եւ կայ արկեալ զիւրեւ մեկնոց եւ կարկառեալ ունի զձեռն իւր առ կինն, եւ ի կողմանէ ոտից նորա ի վերոյ քան զհանդերձն բուսեալ է արմատ ինչ բոյս, որ աւտար է յամենայն արմատոց տեսլեամբ իւրով եւ ելանէ մինչեւ ի դրաւշակ հանդերձի նորա եւ է նա դեղ ամենայն ցաւոց, այս անդրի ի նմանութիւն Փրկչին մերոյ է, որպէս եւ ասեն՝ կայ մնայ մինչեւ յաւուրս մեր, եւ տեսաք մեք զնա աշաւք մերովք ի ժամանակի իբրեւ չոգաք մեք ի քաղաքն յայն»: 35 Բայց ոչինչ է սա մեծ քան զայն, որ հաւատացին ի Քրիստոս յարանց հեթանոսաց եւ նկարեցին դեղով զպատկերսն Պաւղոսի եւ Պետրոսի եւ զնորուն իսկ զՔրիստոսի եւ կայ մինչեւ ցայսար ժամանակի:

36 Եւ արդ, չիցէ ձեր տեսեալ զգիրս զայս, ով ընկեր, որ հակառակ կայք պատուիրանացն Աստուծոյ: 37 Ընկեր ասեմ, ոչ վասն ուղղափառութեան հաւատոյ ասեմ ընկեր, այլ ըստ այնմ, որ լուան ի Տեառնէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ, թէ՛ Ընկեր, վասն որոյ եկիրդ : 38 Զի թէ ընթերցեալ էք եւ ոչ գիտէք, ապա առ ձեզ կատարի բան առաքելոյն, որ ասէ. 39 Որոց Աստուած աշխարհիս այսորիկ կուրացոյց զմիտս անհաւատիցն, զի մի՛ ծագեցի ի նոսա լուսաւորութիւն Աւետարանի փառացն Քրիստոսի. այլովք հանդերձ. ապա թէ չէ ընթերցեալ ձեր, ինդդրել արժան է եւ քննել եւ գիտել զբարին եւ զչարն եւ ընտրել զաստուածայինսն եւ զղիւականսն:

40 Եւ զհարդ ոչ զհտէք, զի ի մեհեանս կոռցն է դրոշմեալ Որմիզդ, որ է Արամազդ, եւ պոռնկութիւնք իւր եւ կախարդութիւնք, իսկ յեկեղեցիս Աստուծոյ տեսանեմք նկարեալ գտուրք Կոյս Աստուածածին եւ ի զիրկս իւր ունելով զՔրիստոս իբրեւ յայնժամ զարարիչն իւր եւ զՈրդի եւ զստեղծիչն ամենայնի: 41 Իսկ մեհեանս կոռցն Անահիտ եւ պղծութիւնք իւր եւ պատիրք: 42 Իսկ յեկեղեցիս քրիստոնէից եւ ի յարկս վկայից Աստուծոյ տեսանեմք նկարեալ գտուրքն Գրիգոր եւ աստուածահաճոյ չարչարանք իւր եւ սուրբ առաքինութիւնք եւ գտուրքն Ստեփաննոս Նախավկայն ի մեջ քարկոծողացն, զերանելի եւ գտուրք կանայսն զԳայիանէ եւ զՀռիփսիմէ՝ հանդերձ ամենայն սուրբ ընկերաւք եւ յաղթող նահատակութեամբ նոյնպէս, եւ զայլ առաքինիս եւ զպատուականս եւ զհրեշտակակրանս, զորս ոչ բաւեմք ընդ համար արկանել: 43 Ի մեհեանս սնտոիցն Աստղիկ եւ Ափրոդիտէս, զոր մայր ցանկութեանց կոչեն ամենայն հեթանոսք, եւ արբեցութիւնք նոցա եւ անառակութիւնք, իսկ յեկեղեցիս Աստուծոյ՝ Խաչն տերունական եւ խաչակիր գունդք առաքելոց եւ մարգարէից, որք բարձին ի միջոյ զկռապաշտութիւն ամենեցուն եւ ածին զտիեզերս յաստուածպաշտութիւն եւ յամալթ արարին զաստանայ եւ զգաւրս նորա:

44 Քանզի յեկեղեցիս Աստուծոյ տեսանեմք նկարեալ զամենայն սքանչելագործութիւնս Քրիստոսի, զոր արար, որպէս եւ ի Գիրս գրեալ է, որպէս եւ յառաջն ասացաք, զոր զուշակեցին մեզ մարգարէքն. զծնանելն ասեմ եւ զմկրտելն, զչարչարանսն, զխաչելութիւնն, զթաղումն, զյարութիւն, զհամբառնալ յերկինս. զայդ ամենայն նկարեն յեկեղեցիս, զոր Գիրք Սուրբք պատմեն, Ոչ ապաքէն դեղով գրեալ է զգիրս եւ զնոյն բան դեղովք նկարեալ է յեկեղեցիս. ի գրոցն ականջք միայն լսեն, իսկ զնկարսն աչաւք տեսանեն եւ ականջաւք լսեն եւ սրտիւք հաւատան:

45 Ահա յայտ է, զի չէ արտաքոյ Գրոց պաշտել զպատկերսն, եւ եթէ խորհրդի որ քննէ, ճշմարիտ գայ, եւ վրիպեալ զտանին հերետիկոսքն, որ հակառակաբանեն եւ ասեն. «Վասն այսորիկ խոտան համարիմք, զի անխաւսք են եւ անբանք»:

46 Արդ, մի՞ թէ Տապանակն Աստուծոյ խաւսէր, յորժամ զԴագովն բերանսեալ կործանեաց եւ զԱզովտոս եւ զԳէթ եւ զԱսկողովնա զքաղաք այլազգեացն եհար հարուածովք, մինչեւ բողոք բարձեալ ասկողովնացիքն ասէին. 47 Ընդէ՞ր դարձաւ տապանակդ Աստուծոյ իսրայէլի առ մեզ սպանանել զմեզ եւ զժողովուրդս մեր: 48 Մի՞ թէ Խաչն Քրիստոսի խաւսեցաւ, որ ի քաղաքին զմեռեալսն կենդանացոյց եւ հրաշագործութիւնս բազումս է արարեալ մինչեւ յաւուրս մեր, որ է պարծանք հրեշտակաց եւ փրկութիւն մարդկան եւ արհաւիրք դիւաց: 49 Եւ արդ զուզաւորեալ շարամանին նոր պատուիրանք ըստ հնոցն եւ մեզ վկայեն շնորհիւն Քրիստոսի, քանզի եւ գտուփս Աւետարանին տեսանեմք նկարեալ, ոչ միայն յոսկւոյ եւ յարծաթոյ այլ եւ յոսկերաց փղաց եւ կարմիր մորթոց կազմեալ եւ մեք յորժամ երկիրպագանեմք սրբոյ Աւետարանին կամ համբուրեմք, ոչ եթէ փղին ոսկերացն մատուցանեմք զերկրպագութիւն կամ լայքային, որ յաշխարհէ բարբարոսացն է եկեալ ի վաճառ, այլ Բանի Փրկչին, որ ի մագաղաթին գրեալ է: 50 Այսպէս եւ Տէրն Փառաց նստեալ ի յաւանակի եւ ի մերձենալ ի քաղաքն, ելին ընդ առաջ ծերք եւ տղայք ոստաւք ձիթենեալք եւ ոստաւք արմաւենեալք եւ արհնէին գովէին եւ երկիրպագանէին. ոչ եթէ իշոյն երկրպագանէին, այլ Քրիստոսի Որդւոյն Աստուծոյ, որ ի վերայ նորա նստեալն էր:

51 Այսպէս եւ պատկերացն երկրպագանել ոչ վասն դեղոցն է, այլ վասն Քրիստոսի, յորոյ անուն նկարեցան: 52 Այլ արդ զի՞նչ նմանութիւն է աստուածային պատկերացն հեթանոսաց պղծութեանն. վասն որոյ հերետիկոսք բիծս կարկատեն եւ հերձուածս մուծանեն ի կորուստ անձանց եւ բնաւ լսողաց, զոր տալոց եւ հատուցանելոց են զանանցական վրէժս տանջանաց զեհեհին՝ հանդերձ ամենայն կամակցաւք իւրեանց եւ գործակցաւք, որում յիրաւի եւ ի դէպ ասաց

երջանիկ մարգարէն Ովսէէ. 53 Որոգայթ գայթակղութեան ի ճանապարհս նոցա, վասն զի մոլութիւն ի տան Աստուծոյ տնկեցին. եւ միւս եւս. 54 Վա՛յ որ արբուցանէ ընկերին իւրում հրապոյրս պղտորս : 55 Եւ արդարեւ իսկ հրապուրանաւք եւ հաղբիւք մեղաց շաղապատին, որ ըստ երերեալ են յուղիղ հաւատոյ, եւ հեղեալ տապալեցան յուղիղ խորհրդոց: 56 Բայց ասեմ եւ ոչ լռեմ: 57 Ձոր արինակ եթէ գիրս ուրուք խնդրեալ յարկեղաց եւ ասիցէ գառաքեալդ տուր, կամ թէ զԵսայի, կամ զԵրեմիա, մի՞ թէ Եսայի ինքն իցէ եւ կամ առաքեալն ինքնին, ոչ ապաքէն պատգամք աստուածայինք ընդ նմին եւ բանք նոցա: 58 Եւ մեք պատկերաց նկարուք գնոսս յիշեմք եւ գառաքողսն նոցա եւ ոչ ասեմք, թէ սա իցէ Աստուածն, այլ յիշողութիւնն Աստուծոյ եւ ծառայից նորա:

59 Եւ որ գրեալն է, թէ զպատկերս յեկեղեցիս Պապ տարաւ, այդ ամենեցուն յայտնի է, թէ սուտ խաւսիք. քանզի ի Հայս պատկերս ոք չգիտէր առնել մինչեւ ցայժմ, բայց ի Հռոմոնոց բերէին, եւ մեր ուսմունք անտի էին, եթէ նոքա չէին կորուսեալ. եւ քան զՊապ յառաջ այլ թագաւորք էին եւ պատկերս եւ նկարս տանէին յեկեղեցիս յանուն Քրիստոսի, եւ դարձեալ զկնի Պապայ եւ այլք թագաւորք եղեն ի Հայս եւ հայրապետք, որպէս երանելի սուրբն Սահակ եւ Մաշտոց եւ Եզնիկ եւ Արձան եւ Կորիւն եւ ընկերք նոցա, որ եւ ի ձեռն իսկ նոցա Հայոց դպրութիւն շնորհեցաւ ի Տեառնէ Աստուծոյ, եւ ոչ ոք ի նոցանէ վասն պատկերաց եւ նկարուց եկեղեցոյ բանս ինչ ոք արար. բայց միայն Շմուել եւ Թադէոս եւ Եսայի եւ ընկերք նոցա, որ եւ զյոլովս ընդ իւրեանս ի յետս կացուցին, որպէս եւ զձեզդ, զի թէպէտ առ ժամանակ փայլէ կողմն հերձուածողաց, այլ ստեպ խամրի, վասնզի զստութիւն խաւսին. զի եւ մեղք իսկ առաջին ի ստութենէ ծնան, որպէս առ Ադաման: 60 Քանզի ոչ եթէ իմ են բանք, այլ Գրոց Սրբոց, Հնոց եւ Նորոց կտակարանաց. եթէ կամիք Քրիստոսի Աստուծոյ ծառայել եւ սիրել զպատուիրանս նորա, գնոյն գիրս, գորոց անուանս ի սմա գրեալ է, յուզեցէք եւ յորժամ գտանիցէք, նոքա ցուցանեն զճշմարիտ ճանապարհն Աստուծոյ:

61 Եւ վասն պատկերացն այսչափ եւեթ բաւական լիցի, որ միտս ունի:

62 Իսկ զղեղոցն, որ ասեն, թէ պիղծ են, որք յանդիմանին իսկ ի յինքեանց բերանոց, քանզի դեղ Գրոցն է արջասպ եւ զխտոր եւ կռիզ, գոր եւ ճաշակել իսկ մարթի, եւ նիւթն պատկերաց կաթն ու ձու, զառիկ, լաժուարդ, ժանգառ, բուռ, կիր եւ որ այլ ինչ է, գոր ի պէտս կերակրոց մարթի ճաշակել կամ ի պէտս բժշկութեան: 63 Բայց ոչ ասեմք պիղծ, գոր եղ Աստուած ի վայելչութիւն երկրի, եւ ոչ անգոսնեմք իբրեւ զազիր ինչ, որ ասէքդ, թէ հոտ գայ ի դեղոցն: 64 Արդ իբրեւ այդպէս անաղտք էք եւ հոգեւորք, պարտ է ձեզ ի ժամ աղաւթիցն հերձուլ գորովայնս ձեր եւ եռանդամբ ջրով լուանալ զաղիս ձեր եւ ապա մտանել յեկեղեցի, ով չարք եւ անհնարին չարք, որ մերթ դեղոցն ահոկ դնէք եւ մերթ պատկերացն եւ նկարուց եւ ասէք, թէ ձեռագործք են եւ մեզ չեն արժանի, նա եւ եկեղեցիք ձեռագործք են եւ կոչին Տաճար Աստուծոյ: 65 Ձոր եւ Պաւղոս ասէր առ Տիմոթէոս. Ձի գիտասցես, ասէ, որպէս պարտ իցէ քեզ ի տան Աստուծոյ շրջել, որ է եկեղեցի Աստուծոյ կենդանոյ սին եւ հաստատութիւն ճշմարտութեան: 66 Արդ, առ այս զինչ ասիցէք, զի եւ սա ձեռագործ է, քանզի յայտնեալք զաներեւոյթն ճանաչեմք, եւ դեղքն եւ նկարքն յիշողութիւն է Աստուծոյ եւ ծառայից նորա: 67 Բայց քանզի դուք վիսացեալ էք սատանայիւ եւ սուրբ կոչէք զանձիս եւ նմանող էք զերեզմանաց բռելոց, ապա ճշմարիտ ասաց առակողն. Մի՛ կարի արդար լինիր եւ մի՛ ճարտարէր, զի մի՛ թիրեացիս : 68 Եւ դարձեալ ասէ. Ծնունդ չար առ արդարս ունի զանձն իւր, որպէս եւ դուքդ բարձրացեալ պանծայք եւ անդուռն բերանով խաւսիք, գոր ինչ ոչ է պիտոյ:

69 Այլ մեք փութասցուք յեկեղեցի Քրիստոսի մտանել ի տուէ եւ ի գիշերի հանապազար կանխեալ յաղաւթս, որպէսզի կատարեսցուք զպանդխտութեան ժամանակս:

70 Եւ արժանի լիցուք տեսանել զԱստուած գուարթագին երեսաւք յաւուրն դատաստանի, զի յաւիտենից բարութիւնս հասանել կարասցուք զի նմա փառք յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն:

Բնագիրը պատրաստեց Երվանդ Մելքոնյանը

Մատենագիրք Յայոց, Գ հատոր, 2 դար, Անթիլիաս, 2004:

ՎՐԹԱՆԵՍ ՔԵՐԹՈՂ

ՊԱՏԿԵՐԱՄԱՐՏՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Բոլոր արարածները զարդարվում են կենսաբեր լույսով, և նրա ճառագայթներով նորովի պայծառացած բերկրում են երկինք ու երկիր, որովհետև ճշմարտության լույսը լցրեց լույսով ողջ տիեզերքը, փարատեց խավար մեզը մթամած և կարծրացած սրտերից և աշխարհը լցվեց աստվածածանոթ վարդապետությամբ: Իսկ մուլար ուսման հետևողները, որոնք շրջում են խավար աղջամուղջում, մանվածապատ գրախոսություններով ցնցում և անհեթեթությամբ խաբում են անմեղների մտքերը, հերձված են մտցնում եկեղեցում: «Արժանի չէ, ասում են, նկարներ և պատկերներ դնել եկեղեցում»: Հին Կտակարանից վկայություն բերում են ինչ որ հեթանոսների կռապաշտության համար է ասված, որի դեմ և բողոքում էին մարգարեները: Բայց մեր (նկարները) նման չեն նրանց (նկարներին)¹, որովհետև Քրիստոսի և նրա ընտրյալների համար են (արվում): Ոչ թե ճարտար խոսքերից վկայություն պիտի բերենք, այլ գրքերի վկայությամբ պիտի խոսենք, ինչպես ստուգապես սովորեցրին մեզ պատվիրանների մեկնողները:

Որովհետև նախ Մովսեսը պատկերների օրինակը շինեց խորանի վրա, Աստծու հրամանով, երկու ոսկյա, մարդակերպ, թևավոր ու ճախրող քերովբեներ² քավության (խորանի) վրա, որի միջից խոսում էր տերերի Տերը: Նույնը Առաքյալը վկայաբերելով հաստատում է. «Փառքի քերովբեները հովանի էին քավության վրա», որը մեծ խորհուրդի օրինակ էր: Նույնպես և վարագույրը, որ Տերը պատվիրեց պատրաստել նարոտով, նկարներով և զանազան ձեռագործ զարդերով³, բեհեզյա, ծիրանի, կարմիր և կապույտ: Դեղ չէի՞ն արդյոք վարագույրի նկարների երանգները, իսկ նկարները՝ քորովբեներ: Այնպես արեց նաև Սողոմոնը տաճարում: Կիպարիս⁴ փայտից քերովբեներ պատրաստեց և ոսկով պատեց: Բայց ոչ միայն դաբիրում⁵ քերովբեներ կային, այլև պատերի վրա, դռներում և շեմքերին: Պատերի վրա գրիչով շուրջանակի գծեց քերովբեներ, արմավենիներ⁶ և թռչող թերթիկներ, բայց Աստված չհանդիմանեց, այլ տաճարը Իր

¹ Բնագրում չկա նկարներ բառը:

² Աստծուն ուղեկցող հրեշտակներ:

³ Ելից ԻՉ. 31, ԼՉ. 80 և 35:

⁴ Նոճի:

⁵ Սրբություն սրբոց վայր, խոստովանավայր (Աճառյան, Արմատական բառարան):

⁶ Գ. Թագավորաց Զ. 23-35:

անունով կոչեց: Եվ հոգեկիր Եզեկիել մարգարեն, տեսիլքը⁷, որ տեսավ մարգարեներից և պատգամախոսներից ոչ մեկի նման, այլ աստվածատես գուշակումով ասաց. «Տերը ինձ դրեց մի շատ բարձր լեռան վրա, ուր քաղաքի կառույցներ կային: Ինձ տարավ ներս և նրա մեջ տեսա մի տաճար, որի մեջ կար մի ահեղ և զարմանալի մարդ, որից փայլատակումներ էին ցայտում կարծես պղնձից, կանգնած էր դրան վրա և ձեռքում ուներ որմնադրի լար ու չափաձող: Ինձ ասաց. Մարդու որդի, տե՛ս և հիշի՛ր այն ամենը, ինչ կա այստեղ, որովհետև քեզ ցույց տալու համար եկա»: Եվ տեսա Տաճարը շուրջանակի նկարված՝ ներսից և դրսից քերովբեներ, արմավենիներ հատակից մինչև առաստաղ: Բայց ոչ միայն Տաճարն էր նկարված, այլև պատշգամբներն ու դռները և Տիրոջ սեղանը: Քերովբեները մարդակերպ էին, երկուս-երկուս և նրանց միջև արմավենի: (Այս բոլորը) նրա մեծ սքանչելիքների ապացույցն է»⁸:

Արդ, ինչ կասես սրա համար, ո՛վ մարդ, որ մտքով հիվանդ ես, որովհետև Մովսեսի և Մոդոմոնի հորինածների և քերովբեների համար ասացիր, որ ձեռագործ են. Իսկ սա ինչ կհամարես, որ Աստված ինքն է ցույց տվել: Ահա պարզ է, որ սկզբից պատկերները Աստվածության փառքի պատվի և երկրպագության սպասավորության համար էին: Այսքանը Հին Կտակարանից ասված:

Իսկ Նոր Կտակարանում Պողոսը ասում է աթենացիներին. «Շրջելով և տեսնելով ձեր պաշտամունքը, գտա մի բազին, որի վրա գրված էր «Անծանոթ Աստծուն»: Ում դուք առանց ճանաչելու եք պաշտում, ես ձեզ նույնն եմ քարոզում»⁹: Մի՞ թե բազինը աստված էր. Բայց որովհետև հանուն աստծու էին պատվում, Պողոսն էլ նույնը վկայեց: Իսկ մենք ոչ թե ճշմարիտ Աստված ենք ճանաչում պատկերներն¹⁰ ու նկարները, այլ աստծու անունով ենք նկարում, ինչպես երևեցավ մեզ. Եսային խոսում է նրա ծննդյան մասին, Երեմիան՝ մարդկանց մեջ շրջելու, Դավիթը՝ չարչարանքների ու թաղման, Եզեկիելն ու Ովսեեն՝ հարության, Դանիելն ու Չաքարիան՝ երկրորդ գալստյան, Նավումն ու Մադաքիան՝ դատաստանի մասին: Եվ որովհետև նրանք նշաններով պատմեցին մեզ, (որոշ բաներ) եղան, (ուրիշներ) կկատարվեն: Իսկ մենք նկարում ենք այն, ինչ գրված է գրքերում, որովհետև գիրքն էլ դեղ է ինչպես պատկերների նյութը:

Եկեղեցու վարդապետներն էլ խոսում են պատկերների մասին: Ինչպես Հովհաննես Կ. Պոլսի եպիսկոպոսը՝ այն ճառում, ուր խոսում է լուսավորչալների¹¹, մի փոքր առաջ գնալով ասում է. «Օրինակ, թագավորական պղնձյա արձանները անշունչ են և անզգա, բայց նրանց ապավինող մարդիկ փրկվում են, ոչ թե պղինձն է (փրկում), այլ որովհետև թագավորինն է»: Եվ դու, հերետիկոս, այսպես իմացիր: Եվ դարձյալ այն ճառում, ուր ասում է «Պետք չէ զանց առնել աստվածային Գիրքը», շարունակում է. «Չէ՞ք տեսնում թագավորական նկարների վրա, որ վերևում պատկերն է, ուր թագավորը ստորագրել է, իսկ ներքևում, խարիսխի վրա գրված են թագավորի պատերազմները, հաղթանակներն ու կյանքի դեպքերը: Նույնպես և գրքերի վրա կարելի է տեսնել թագավորի պատկերը, իսկ վերևում և ներքևում բոլոր քաջություններն ու հաղթանակները»:

⁷ Ա ձեռագիրը ունի լուսանցքում. Եզեկիել Խ. 2:

⁸ Եզեկիել Խ. 2-4 և ԽԱ. 18-20:

⁹ Գործք Առաքելոց ԺԷ. 23:

¹⁰ Հավանաբար ունի որմնանկար իմաստը:

¹¹ Նկատի ունի նոր մկրտված քրիստոնյաներին:

Կամ ինչ կասես արդյոք Տիրոջ այն նկարի մասին, որ Աբգար թագավորի հավատարիմ՝ Անանը նկարեց Քրիստոսի դեմ հանդիման իսկ տեսնելով, որ այժմ մնում է, ասում են, Ուռհայի եկեղեցում:

Սևերիանոս եպիսկոպոսը ասում է. «Օրինակ, երբ թագավորը բացակա է, նրա պատկերն է գրավում տեղը և իշխանները երկրպագում են նրան, ամսվա տոները կատարում: Պետերն ու ռամիկները երկրպագում են ոչ թե տախտակին նայելով, այլ թագավորի պատկերին, ոչ թե նյութին են նայում, այլ գրով այնտեղ դրոշմվածին: Իսկ եթե մահկանացու թագավորի պատկերը այդքան է մեծարվում, որքան² ավելի պետք է մեծարվի անմահ թագավորի կերպարանքն ու պատկերը»: Լսի՛ր, ինչ որ ասում են, որովհետև սրանք էլ եկեղեցու վարդապետներ էին, որոնց գրքերն էլ, եթե ուզենաս կարդալ, նույնը կպատմեն: Այսպես. Հայոց սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչը ասում է իր աղոթքներում. «Փորագրված փայտերի փոխարեն իր խաչը կանգնեցրեց տիեզերքում, և որովհետև մարդիկ սովոր էին երկրպագել մահացածների պատկերներին, Ինքը մեռածի պատկեր դարձավ խաչի վրա: Մեռավ և անշնչացավ, որպեսզի հաստատեն խաչափայտին երկրպագելը, նրա վրա գտնվող պատկերին կամ մարդադեմքին, որպեսզի պատկերագործին, պատկերասերներին և պատկերապաշտներին իր աստվածության պատկերին հնազանդեցնի»¹²:

Իսկ եթե մեր խոսքերին չեք հավատում, պետք է գրքերը քննել և վերահասու լինել. Սակայն դուք գրքերից այնքան հեռու եք, որքան երկինքը երկրից: Բազմաթիվ այլ վկայություններ կան Ս. Գրքից: Ամեն ինչ տեսանելի է նրանց, ովքեր միտք ունեն: Ականջները լսում են և մտքերը ըմբռնում. Առանց մտքի աչքերին՝ մարմնի աչքերը կույր են: Բայց զարմանալին այն է, որ պատգամը ընդունում եք, իսկ իշխանին հալածում, նշանին երկրպագում եք, իսկ թագավորին քարկոծում, խաչը պատվում եք ու Խաչալին թշնամանում: Այսպես. Մանիքեականներն ու մարկիոնականները առ աչոք են համարում Փրկչի ճշմարտապես մարմնանալը, բայց երբ տեսնում են պատկերները, սաստիկ զայրացած, դժկամակում են և մոտենալով թշնամանում: Եթե մենք մարգարեներին չենք տեսել ու քննել, որ նրանք կռապաշտության համար էին ասում, թե հեթանոսների կուռքերը դևեր են¹³, սակայն ոչ մի տեղ գրված չենք գտնում, որ ասեն, թե եկեղեցու կամ քրիստոնյաների պատկերները դև են, այլ՝ մարգարեները կուռքերին էին դատապարտում: Եկեղեցական պատմության մեջ էլ նույնն է ասվում, ինչպես Եվսեբիոս ժամանակագիրը հաստատում է 7-րդ դիսի 17-րդ դպրության մեջ, ուր խոսում է Փրկչի մեծամեծ գործերի հրաշալի նշանների մասին, որոնք կատարվեցին Պեննադա քաղաքում: «Բայց որովհետև այս քաղաքը հիշեցինք – ավելացնում է – չարժե զանց առնել սրա պատմությունը (որովհետև հիշվելու արժանի է նրանց կողմից, որոնք պիտի գան մեզնից հետո) տեռատես կնոջ մասին, որի արյան բղիժումը հոսում էր, ինչպես ուսանում ենք սուրբ Ավետարանից, և բժշկվեց իր այդ ցավերից մեր Փրկչի կողմից այն քաղաքում, որտեղ, ասում են, ապրում էր նա: Եվ նրա տունը հայտնի է այդ քաղաքում իբրև գրավական Աստծու հրաշքների, նշան՝ այն ողորմության շնորհքներին, որ կատարվեցին կնոջ վրա: Նրա տան դռների առաջ մի բարձր քարի վրա կա պղնձյա քանդակը ծունկի իջած կնոջ, որը ձեռքերը առաջ մեկնած աղաչում է նրա նման: Դրա դիմաց կա տղամարդու պղնձակերտ արձան, որ կանգնած է, մեկնոց ունի գցած, ձեռքը կարկառել է դեպի կինը: Իսկ սրա ոտքերի կողմից, զգեստից բարձր, մի բուսարմատ է աճել, որ իր տեսքով տարբեր է բոլոր արմատներից ու բարձրանում է մինչև գոտկատեղը. Սա դեղ է բոլոր ցավերին:

¹² Ագաթանգեղոս, «Հայոց պատմություն», Վենետիկ, 1930, էջ 67-68:

¹³ Հիշեցնում է 96-րդ Սաղմոսի 5-րդ համարը:

Այս արձանը մեր Փրկչի նմանությունն է, ինչպես ասում են, և կանգուն է մինչև մեր օրերը. Մենք էլ այն տեսանք մեր աչքերով, երբ գնացինք այդ քաղաքը»: Բայց սա ոչնչով մեծ չէ, քան այն, որ հեթանոսներից մարդիկ հավատացին Քրիստոսին և դեղով նկարեցին Պողոսին, Պետրոսին և նույնիսկ իրեն՝ Քրիստոսին, և մնում է մինչև այսօր:

Արդ չե՞ք տեսել այդ գրքերը, ով ընկեր, որ հակառակ էք Աստծու պատվիրաններին: Ընկեր եմ ասում ոչ թե հավատքի ուղղափառության համար, այլ այն բանի համար, որ լսվեց մեր Հիսուս Քրիստոսից, թե «Ընկեր, ինչի համար եկար»: Որովհետև եթե ընթերցել էք ու չգիտեք, ապա ձեզ համար ասված կլինի առաքյալի խոսքը, որ ասում է. «Աստված կուրացրեց այս աշխարհի անհավատների միտքը, որպեսզի նրանց մեջ չծագի Քրիստոսի փառքի Ավետարանի լույսը»¹⁴, և այլ բաներ: Իսկ եթե չէք կարդացել, պետք է փնտրել, քննել ու իմանալ բարին ու չարը, տարբերել աստվածայինն ու դիվականը:

Եվ ինչու չգիտեք, որ կուռքերի մեծանուններում քանդակված է Որմիզը՝ Արամազը, և իր պոռնկություններն ու կախարդությունները, իսկ Աստծու եկեղեցիներում նկարված ենք տեսնում սուրբ Կույս Աստվածածնին՝ իր գրկի մեջ ունենալով Քրիստոսին, որպես և՛ իր արարիչը, և՛ իր որդին, և՛ բոլորի ստեղծիչը: Կուռքերի մեծանուններում Անահիտն է իր պղծություններով ու պատրանքներով: Իսկ քրիստոնյաների եկեղեցիներում և Աստծու վկաների հարկերում նկարված ենք տեսնում ս. Գրիգորին իր աստվածահաճո չարչարանքներով ու սուրբ առաքինություններով, ս. Ստեփաննոս Նախավկային՝ իրեն քարկոծողների մեջ, երանելի և սուրբ կանանց՝ Գայանեին և Հռիփսիմեին իրենց հաղթական նահատակությամբ և սուրբ ընկերներով, ուրիշ առաքինիների, պատվականների և հրեշտակակրոնների, որ չենք կարող թվել այստեղ: Կուռքերի մեծանուններում կան Աստղիկն ու Ափրոդիտեն, որին ցանկությունների մայր են անվանում բոլոր հեթանոսները, նրանց արբեցությունն ու անառակությունները, իսկ Աստծու եկեղեցիներում՝ տերունական խաչը և առաքյալների ու մարգարեների խաչակիր գնդերը, որոնք վերացրին ամբողջ կռապաշտությունը մեջտեղից և տիեզերքը բերին դեպի աստվածապաշտություն՝ ամաչացնելով սատանային և իր զորքերին: Աստծու եկեղեցիներում նկարված ենք տեսնում Քրիստոսի (կատարած) բոլոր սքանչելագործությունները, ինչպես Գրքերում է գրված, ինչ որ նախապես ասացինք, թե մարգարեները մեզ գուշակեցին ծնունդը, մկրտությունը, չարչարանքները, խաչելությունը, թաղումը, հարությունը և երկինք համբառնալը: Եկեղեցիներում նկարում են այս բոլորը, ինչ որ սուրբ Գիրքն է պատմում: Դեղով չե՞ն գրված գրքերը. Նույն բանն էլ դեղով նկարված է եկեղեցիներում: Գրքերից միայն ականջներն են լսում, իսկ նկարները աչքով են տեսնում, ականջները՝ լսում և սրտով հավատում: Ահա պարզ է, որ Գրքերից շեղում չէ պատկերների պաշտամունքը: Եթե որևէ մեկը (խորը) քննի, ճշմարտության կհասնի, իսկ հերետիկոսները սխալվում են հակաճառելով. «Նրա համար ենք խոտան համարում (նկարները), որովհետև անխոս են և անշունչ»: Բայց մի՞թե Աստծու տապանակը խոսում էր, երբ բերանսիվայր կործանեց Դագովնը, Ագովտան, Գեթը, և այլազգիների քաղաք Ասկողովնան այնքան հարվածեց, մինչև որ ասկողովնացիք բողոքեցին ասելով. «Ինչու Իսրայելի Աստծու տապանակը (վերա)դարձավ մեզ սպանելու համար, մեզ և մեր ժողովրդին»¹⁵: Միթե Քրիստոսի խաչը, որ հրեշտակների պարծանքն է, մարդկանց փրկությունը և դևերի սարսափը, խոսեց, երբ քաղաքում կենդանացրեց մեռյալներին և մինչև մեր օրերը կատարել է բազմաթիվ հրաշագործություններ:

¹⁴ Բ Կորնթացուց Դ. 4:

¹⁵ Ա Թագավորաց Ե. 10:

Ահա նոր պատվիրանները շարվում են հների ետևից և մեզ պատմում Քրիստոսի շնորհի մասին: Ավետարանի տուփերն էլ նկարված ենք տեսնում, ոչ միայն ոսկուց ու արծաթից պատրաստված, այլև փղերի ոսկորներից ու կարմիր կաշուց: Իսկ մենք, երբ երկրպագում ենք սուրբ Ավետարանին կամ համբուրում, ոչ թե փղի ոսկորներին ենք երկրպագություն մատուցում կամ լայքային¹⁶, որ բարբարոսների երկրից է վաճառքի բերվում, այլ Փրկչի խոսքին, որ գրված է մագաղաթի վրա: Ճիշտ նույնպես, երբ Փառաց Տերը ավանակի վրա նստած մոտեցավ քաղաքին, նրան ընդառաջ ելան ծերերն ու մանուկները ձիթենու և արմավենու ուստերով. Օրհնում էին, գովաբանում և երկրպագում: Ոչ թե էջին էին երկրպագում, այլ Քրիստոսին՝ Աստծու Որդուն, որ նրա վրա էր նստած: Այսպես էլ պատկերներին երկրպագելը ոչ թե դեղերի համար է, այլ Քրիստոսի համար, որի անունով նկարված են: Արդ, աստվածային պատկերների նմանությունը ինչ է հեթանոսների պղծության հետ, որի համար հերետիկոսները բծեր են կարկատում և հերձված մտցնում անձերի և բոլոր լսողների կորստի համար: Իրենց բոլոր կամակիցներով ու գործակիցներով վրեժ պիտի գտնեն տանջանքների դժոխքում: Այսպիսիների մասին դիպուկ է ասել Ովսեե երջանիկ մարգարեն. «Գայթակղության որոգայթները նրանց ճանապարհին են, որովհետև մոլություն տնկեցին Աստծու տան մեջ»¹⁷, իսկ մի այլ տեղ՝ «Վայ նրան, ով ընկերոջը զգլխում է պղտոր հրապույրներով»¹⁸: Եվ իսկապես. Մեղքերի հրապույրներով ու որոգայթներով են պատված նրանք, որոնք տատանվում են ուղիղ հավատի մեջ և շեղվում տապալվում ուղիղ խորհրդից: Բայց կխոսեմ և չեմ լռի: Օրինակ, եթե մեկը որևէ գիրք որոնի արկղներում և ասի՝ առաքյալը տուր կամ Եսային կամ Երեմիան, մի՞ թե Եսայուն է խնդրում կամ առաքյալին, թե նրանց գրքերում գտնվող աստվածային պատգամներն ու խոսքերը: Իսկ մենք պատկերներով հիշում ենք նրանց և նրանց առաքողների, և չենք ասում, թե սա (նկարը) Աստված է, այլ Աստծու և նրա ծառաների հիշեցնողը:

Իսկ որ գրված է, թե Պապը եկեղեցի մտցրեց նկարները¹⁹, բոլորին հայտնի է, որ սուտ էր խոսում, որովհետև Հայաստանում ոչ ոք նկարել չգիտեր մինչև հիմա, այլ հոռոմներից (հույներից) էին բերում, ինչպես մեր ուսումն էր այնտեղից, երբ դեռ նրանք չէին մոլորվել: Եվ Պապից առաջ ուրիշ թագավորներ կային, որոնք պատկերներ ու նկարներ էին դնում եկեղեցում Քրիստոսի անունով, և Պապից հետո ուրիշ թագավորներ եղան Հայաստանում և հայրապետներ՝ ինչպես երանելի ս. Սահակն ու Մաշտոցը, Եզնիկը, Արձանը, Կորյունը և նրանց ընկերները, որոնց միջոցով իսկ Աստված դպրություն շնորհեց հայերին:

Բայց նրանցից ոչ մեկը եկեղեցու պատկերների ու նկարների դեմ որևէ բան չգրեց, այլ միայն Շմուլը, Թադեոսն ու Եսային և նրանց ընկերները, որոնք շատերին իրենց հետ շեղեցին (ուղիղ ճանապարհից) ինչպես և ձեզ: Թեև ժամանակավորապես հերձվածողների կողմը փայլում է, սակայն, անմիջապես խամրում է, որովհետև սուտ են խոսում, իսկ առաջին մեղքերը ստելուց ծնվեցին, ինչպես Ադամի մոտ: Այս խոսքերից իմը չեն, այլ Սուրբ Գրքերինը՝ Հին և Նոր

¹⁶ Մալխասյան բառարան - «Ռեստնային կես թափանցիկ հյույթ, որ կաթի պես ծորում է ծառերից»:

¹⁷ Ովսեե Թ. 8:

¹⁸ Ամբակում Բ. 15:

¹⁹ Հավանաբար պատկերամարտները գործածել են Փ. Բյուզանդի հետոյալ խոսքերը. «Նրա (Ներսեսի) այս աշխարհից գնալուց հետո, շատ մարդիկ դարձան նախկին կռապաշտության. Հայաստանի շատ տեղերում կուռքեր կանգնեցրին Պապ թագավորի թույլտվությամբ, որովհետև չկար մեկը, որ հանդիմաներ, չկար մեկը, որից քաշվեին, այլ ամեն մարդ համարձակ գործում էր, ինչ որ կամենում էր. շատ արձաններ էին կանգնեցրել և նրանց երկրպագում էին» (Փ. Բյուզանդ, Երևան, 1968, էջ 269-270):

Կտակարաններինը: Եթե ուզում եք Քրիստոսին ծառայել ու սիրել նրա պատվիրանները, նույն գրքերը, որոնց անունը այստեղ գրված է, որոնեցեք, և երբ գտնեք, նրանք ձեզ Աստծու ճշմարիտ ճանապարհը ցույց կտան:

Նկարների մասին այսքանն էլ բավական է նրանց, ովքեր խելք ունեն:

Իսկ դեղերի մասին, որ ասում են, թե պիղծ են, հանդիմանվում են իրենց իսկ բերանով, որովհետև գրքերի դեղն է արջասպ, գղտոր և կռիգ, որ կարելի է ուտել նույնիսկ, իսկ պատկերների նյութն է կաթ, ձու, զառիկ, լաժվարդ, ժանգառ, բուռ, կիր և այլ բաներ, որոնց մի մասը կարելի է ուտել որպես կերակուր, կամ բժշկման համար գործածել: Բայց պիղծ չենք համարում այն, որ Աստված տվեց երկրի վայելչության համար, և իբրև զագրելի բան չենք արհամարհում, երբ ասում եք, թե հոտ է գալիս դեղերից: Իսկ եթե այդքան անաղտ եք և հոգևոր, պետք է աղոթքի ժամին պատռեք ձեր որովայնները, եռացրած ջրով լվաք ձեր աղիքները և հետո միայն մտնեք եկեղեցի, ո՛վ չար և անչափ չարեր, ուր մերթ դեղերն եք պատճառ բռնում և մերթ՝ պատկերներն ու նկարները, և ասում եք, որ ձեռագործ են ու մեզ ոչ արժանի նաև: Եկեղեցիներն են ձեռագործ և կոչվում են Աստծու Տաճար, ինչպես Պողոսն էր ասում Տիմոթեոսին. «Որպեսզի իմանաս, ասում է, որ ինչպես պետք է քեզ շրջել Աստծու տանը, որ կենդանի Աստծու եկեղեցին է, ճշմարտության սյունն ու հաստատությունը»²⁰: Արդ ինչ կասեք (այս մասին), որովհետև սա էլ (Տաճարը) ձեռագործ է, իսկ այդ հայտնիի միջոցով աներևույթն ենք ճանաչում. Դեղերն ու նկարները Աստծու և նրա ծառաների հիշեցնողն են: Բայց որովհետև դուք սատանայով եք տարված և ձեր անձերը սուրբ են համարում, նման եք սպիտակացրած գերեզմանների: Ուստի ճիշտ է ասել առակողը. «Շատ արդար մի լինիր և մի ճամարտակիր, որպեսզի չսխալվես»²¹: Դարձյալ ասում է. «Չար ծնունդը արդարների մոտ է փնտրում իր անձը»²², ինչպես և դուք բարձրա(մտ)ելով գոռոզանում եք և անդուռ բերանով շատախոսում այն, ինչ պետք չէ:

Իսկ մենք կշտապենք մտնել Քրիստոսի եկեղեցի գիշեր ու ցերեկ կանխա(պես) աղոթելով, որպեսզի ավարտենք այս պանդխտության ժամանակը և արժանի լինենք դատաստանի օրը զվարթագին դեմքով տեսնելու Աստծուն, որպեսզի կարողանանք հասնել հավիտենական բարիին, քանի որ Նրանն է փառքը հավիտյանս հավիտենից. Ամեն»:

***Գրաբարից փոխադրումը՝ Երվանդ Մելքոնյանի
«Էջմիածին» ամսագիր, 1970, Զ-Է, էջ 93-97:***

Նյութը ներկայացրել է Լուսինե Թումանյանը

²⁰ Ա Տիմոթեոս Գ. 15:

²¹ Ժողովող Է. 17:

²² Առակաց Լ. 12: